

Journal of Analytic Divinity
International Refereed Journal
E-ISSN: 2602-3792
Haziran/June, 2020/ 4 (1): ss-pp 104/115

Seküler Başa Çıkma Yöntemi Olarak Aydaş İnancı: Yukarı Karahacılı Köyü Örneği

Aydaş Belief as a Secular Coping Method: The Case of Yukarı Karahacılı Village

Muhammed Şahbaz

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Institute of Social Sciences, Departments of Philosophy
and Religious Sciences

Ankara, Turkey, sahbazmuhammed@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-9849-6857>

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: Kasım/ November 2019

Kabul Tarihi / Date Accepted: Şubat/ February 2020

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran /15 June 2020

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz-Haziran / Summer-June

DOI: <https://doi.org/10.46595/jad.656904>

Cite as / Atıf: Şahbaz, Muhammed. "Seküler Başa Çıkma Yöntemi Olarak Aydaş İnancı: Yukarı Karahacılı Köyü Örneği". *Journal of Analytic Divinity*, 4/1 (June 2020): 104-115.

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Copyright © Published by Özcan Güngör, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi / Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Studies, Ankara-Turkey. Bütün hakları saklıdır. / All right reserved.

Şahbaz, Muhammed. Seküler Başa Çıkma Yöntemi Olarak Aydaş İnancı: Yukarı Karahacılı Köyü Örneği.

Öz

Tarihsel gelişme içinde, aynı toprak parçası üzerinde birlikte yaşayan insanların zamanla ortak bir kültür ve gelenek birikimi oluşur. Bu birikim o toplum için değerlidir ve onlar için bir bilgi kaynağıdır. Her toplum değer verdiği bu oluşumu sonraki nesillere aktarmak ister. Özellikle hastalık olarak kabul edilen durumlar için gelenek içerisinde yer alan inançlar eski dönemlerden günümüze kadar ulaşmıştır. "Aydaş inancı" da bu tür bir gelenektir.

Seküler veya dini olması fark etmeksizin inançların insanlar üzerinde çeşitli etkileri vardır. Bu araştırmada, çok eski zamanlardan beri bir çocuk hastalığı olarak kabul edilen aydaş inancı ve bu hastalık için yapılan aydaş aşı pişirme ritüeli, başa çıkma ve inanç psikolojisi çevresinde incelenmiştir.

Araştırmada yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılarak aydaş inancının devam ettiği Yukarı Karahacılı Köyünde inceleme yapılmıştır. Söz konusu köyün popülasyonu, Türkmenlerden ve Cumhuriyet sonrası yerleşik hayata geçen Yörüklerden oluşmaktadır. Aydaş inancı, Türkiye genelinde Yörüklerin ve Alevilerin olduğu bölgelerde halen varlığını sürdürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Başa Çıkma, İnanç, Aydaş İnancı

Abstract

Within historical development, a common culture and tradition accumulation occurs over time of people living together on the same piece of land. This accumulation is valuable to that community and is a source of information for them. Every society wants to transfer this formation to the next generations. Beliefs in the tradition have been reached from the ancient times to the present day, especially for the cases that are accepted as illnesses. Aydaş belief is such a tradition.

Regardless of whether they are secular or religious, beliefs have various effects on people. In this research, the belief of aydaş, which has been accepted as a child's disease since ancient times, and the ritual of cooking aydaş food for this disease, was examined around coping and belief psychology.

In the study, semi-structured interview technique was used in the village of Yukarı Karahacılı, where the belief of aydaş continued. The population of the village in question consists of Turkmens and Yoruks, who came to life after the Republic. The belief of Aydaş still exists in the regions of Yoruks and Alevis throughout Turkey.

Key Words: Tradition, Coping, Belief, Aydaş Belief

Giriş

İnsan, psiko-sosyal bir varlıktır. Biyolojik olarak diğer canlılarla ortak yönleri olsa da psikolojik ve sosyolojik olarak onlardan ayrılmaktadır. “Birey az çok kalıplaşmış ve kestirilebilir davranışlara sahip olmakla birlikte, yenilik ve değişim yeteneğine sahip olan ve bu yeteneği sıklıkla kullanan etkin bir yaratıktır.”¹ Zaman içinde bellekte oluşturduğu bilgi birikimi sayesinde, yeni toplumlar kurar, yeni düzenler oluşturur ve kendini sürekli bir değişimin içinde bulur.² Bu hareketlilik içerisinde bireyler üyesi oldukları toplumu etkilediği gibi, toplum da bireyleri etkilemektedir.

Toplumları birbirinden ayıran bazı etmenler vardır. Bunlardan birisi de gelenektir. “Gelenek, bir toplumda, bir toplulukta eskiden kalmış olmaları dolayısıyla saygın tutulup kuşaktan kuşağa iletilen, yaptırım gücü olan kültürel kalıntılar, alışkanlıklar, bilgi, töre ve davranışlardır.”³ “Gelenekler varlıklarını bazen tarih öncesinden, doğum çağından, totemcilik devrinden alan, kamunun duyuncaltına bir kez yerleştikten sonra evrim boyunca toplumlarını kovalayan, sosyal tipten sosyal tipe değişmeyen çok eski kamusal kalıtlardır.”⁴ Gelenek hakkında bariz olan şey, düşünce ve muhayyile ürünü bir insan eylemi olması ve kuşaktan kuşağa aktarılmasıdır.⁵

Geleneği etkileyen unsurlardan biri de dindir. Dinler kaynağı fark etmeksizin toplumun şekillenmesinde önemli bir rol oynar. Dinlerin oluşturduğu yapı toplumla birleştiğinde karşılıklı bir etkileşim gerçekleşir. Dinin emir ve yasakları toplumsal değişmelere neden olabilir diğer taraftan belli ölçülerde toplumun yerleşik olan kültürü de dini hayatı şekillendirebilir.

Bir de gelenek sözcüğüyle birlikte sıkça kullanılan örf ve âdet kelimeleri vardır. Bir toplulukta benimsenmiş ortak alışkanlık ve usullerin tamamına örf denir. Örneğin; evliliklerde düğün yapmak bir örfür. Adet ise topluluklarda yerleşmiş usul, kaide ve göreneklerdir. Örneğin; bazı bölgelerde gençlerin erken evlendirilmeleri bir adettir.⁶

Toplumlar gelenekleriyle birlikte yaşarlar. Bu gelenekleri de nesilden nesile aktarırlar. Geleneklerin aktarımı canlı bir ilişkiyi ortaya koyar. Gelenekler toplumsal bağlılığı artırır ve toplumsal bütünleşmeyi sağlamada büyük fayda sağlar. Toplumsal olarak aktarılagelmış geleneklerden biri de araştırmamızın temel konusunu teşkil eden aydaş inancıdır.

Aydaş inancı, Orta Asya’dan bugüne aktarılagelen bozkır inançlarından bir tanesidir. Yörük Türkmenler (Alevi veya Sünni) arasında görülen bir inançtır. Türk Dil Kurumu’nun

¹ Mine Tan, *Toplum Bilimine Giriş* (Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1981), 22.

² Vedi Aşkaroğlu, “Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 35/35 (02 Ekim 2017), 78-83.

³ “Güncel Türkçe Sözlük”, *Sözlük, Türk Dil Kurumu* (Erişim 27 Kasım 2019).

⁴ İsmail Hakkı Baltacıoğlu, *Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları* (Ankara: MEB Yayınları, 1967), 12.

⁵ Ayşe Şallı, “Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi”, *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (14 Aralık 2017), 55-82.

⁶ Alaaddin Yanardağ, “Örf ve Adetler Sosyolojisi”, *Iğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 41.

*Derleme Sözlüğü*nde aydaş kelimesi için “zayıf, cılız” tanımlaması yapılmıştır. Çeşitli yörelerde de farklı tanımlamalar görülmekle birlikte bu kelimeye genel olarak olumsuz anlamlar verilmiştir. Araştırmamızın örnekleme olan Yukarı Karahacılı Köyünde de aydaş kelimesi *Derleme Sözlüğü*nde verilen “zayıf, cılız” anlamında kullanılmaktadır. Aydaşın ritüele yansması ise ayinsel bir şekilde görülmektedir.

Biz de çalışmamızda aydaşı başa çıkma ve inanç psikolojisi çevresinde ele alacağız. Bilindiği gibi bir kişinin stres yaratan durumlarla uğraşma sürecine başa çıkma denir.⁷ İnanç ise bir düşünceye gönülden bağlanmaktır.

Araştırmamızın temel problemi seküler başa çıkma yöntemi olarak Aydaş inancını başa çıkma ve inanç psikolojisi çevresinde incelemektir. Aydaş ve benzeri inançlar, - aralarında unutulmuş olmakla birlikte- Türklerin Müslüman olmadan önce sahip oldukları ve Müslüman olduktan sonra dahi devam ettirdikleri inançlardandır. Bu inançlar arasında özellikle sağlık ile ilgili olanların devamlılığı fazla olmuştur. Çünkü insanlar bu tür inanç ve ritüellerin günlük hayatta karşılımlarına çıkan problemlerle başa çıkmalarına yardımcı olduğuna inanmışlardır.

Araştırmamızın amacı ise, Aydaş inancının seküler bir başa çıkma yöntemi olarak ne için ve nasıl kullanıldığını Yukarı Karahacılı Köyü örneğinde ele almaktır.

1. Aydaş İnancı

Küçük yaşta sürekli ağlayan, uyumayan, hastalıklı, zayıf düşmüş “cılız kalmış” çocuklara aydaş denir. Aydaşlık, Bozkır’da en önemli çocuk hastalıklarından birisidir.⁸

Aydaş kelimesi bazı yörelerde aynı anlamlarda, bazı yörelerde ise farklı anlamlarda kullanılmıştır. Isparta, Burdur, Denizli, Manisa, Çanakkale, Bursa, Eskişehir, Kastamonu, Çorum, Sinop, Samsun, Kahramanmaraş, Yozgat, Ankara, Kayseri, Niğde, Konya, Adana, Mersin, Antalya, Muğla, Edirne ve Tekirdağ illerinde “zayıf, cılız” anlamında kullanılmıştır. Denizli, Ankara ve Muğla’nın bazı ilçelerinde ve Ordu’da “bacakları çarpık”; Çorum’da ilk anlamla beraber “yaşına girmemiş çocuk”; Sinop, Kahramanmaraş ve Konya’da ilk anlam yaygın olmakla birlikte “aynı ay içinde doğan çocuklar” anlamında, yine Kahramanmaraş’ta “anormal doğan çocuk”, Niğde’de “şaşı”, Afyon’da “sakat ve çirkin kimse” gibi anlamlarda da kullanılmıştır.⁹ Araştırmamızın örnekleme olan Yozgat ili, Çekerek ilçesi, Yukarı Karahacılı Köyünde de aydaş kelimesi “zayıf, cılız” anlamlarında kullanılmaktadır.

Çocuklar neden aydaş olurlar? Bunun için çoğunlukla zikredilen birkaç sebep vardır. Mesela bir kadın çocuğu süttten kesilmeden tekrar hamile kalırsa ve çocuk bu arada emmeye devam ederse doğmuş olan çocuk aydaş olur.¹⁰ Başka bir durum ise bir evde çocuk doğduktan sonra kırk gün geçmeden o eve kırkı çıkmamış başka bir çocuk getirilirse önce doğan çocuk aydaş olur. Aydaş olan çocuk cılız kalır ve gelişimi yavaşlar. Bu durum için kırkı karışmak da denilmiştir. Aydaşlık için bir başka durum da loğusa bir kadın diğer bir

⁷ Richard C. Atkinson vd., *Atkinson-Hilgard Psikolojiye Giriş 14.Edition*, çev. Yavuz Alogan (Ankara: Arkadaş Yayınları, 2019), 515.

⁸ Ahmet Petekçi, “Bozkır’da Çocuk Hastalıkları Tedavisi”, *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi* 7/155 (1962), 2743.

⁹ “Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü”, *Türk Dil Kurumu* (1963).

¹⁰ Alper Tunga Özdemir, “Derin Kökler - Aydaş Çocuk”, mp4.

loğusa kadının yanına gelirse al basar* ve orada ikamet eden çocuk aydaş olur. (Arslan, 2008, s. 1173)

Aydaş olan çocuğu tedavi etmek için halk kültüründe bazı uygulamalar vardır. Örneğin Manisa¹¹, Mersin¹² ve Yozgat'ta bu hastalığın tedavisi için aydaş aşısı pişirme ritüeli yapılır. Bu aş sembolik bir aştır. Çocuğun yeterince pişmediği düşüncesinden hareketle yapılan taklit büyülerinin uygulamasıdır. Bu ritüel hem bazı Yörük Türkmenlerde hem de Alevilerde olan bir ritüeldir. Isparta'da çocuk Abdülkadir türbesindeki delikli taştan "al çürüğü ver sağı" diyerek geçirilir.¹³ Çorum'da Aydaş olan çocuk Musular Köyünün suyu ile yıkanır. Başmakçı köyüne veya ocak denilen yerlere götürülerek bezenir, sırtına- toprak sürülür ve yıkanır.¹⁴ Antalya Taşlıca'da aydaş olan çocuğun iyileşmesi için yılan, kaplumbağa, kazan kurbağası, kedi veya şehit toprağı üzerinde yıkarlar.¹⁵

Günümüzde herhangi bir dinle ilişkisi olduğu kabul edilmeyen aydaş ritüelleri Yörükân'a göre Türklerin Müslümanlıktan önceki dinlerinden olan Şamanizm dininden günümüze kalan merasimlerdenidir. Sünniler arasında eskisi kadar yaygın olmayan bu ve benzeri ritüeller, Aleviler arasında daha etkin bir şekilde sürdürülmektedir. Yörükân, Tahtacı Alevilerinde de var olan aydaş inancından şu şekilde bahsetmektedir:

*"Tahtacılar da dalaz denilen bir nevi kaşıntı hastalığını tedavi için ayrı, temriye¹⁶ (temreğe) yazdırmak için, dalak kesmek için, salgın hastalığında derme devşirme yapmak için ayrı ayrı ocaklılar vardır. Yine bunlarda cılız çocukları kuvvetlendirmek için aydaş yapan ocaklılar, yürümeyen çocuklar için düşşak** kesen ocaklılar vardır."*¹⁷

2. Başa Çıkma ve İnanç Psikolojisi

İnsanlar, hayatta kendilerini sıkıntıya sokan pek çok olay ve durumla karşılaşır. Doğal felaket veya kaza yaşayabilir, yakınına kaybedebilir, sağlık durumu bozulabilir, ekonomik sıkıntı çekebilir, aile içi problemler yaşayabilir, istediği ve hedeflediği herhangi bir amacına ulaşamayabilir. İnsan kendisini zor durumda bırakan bu tür sıkıntılı zamanlarda, onu hayata bağlayan hedeflerinin zarar gördüğünü veya tehdit edildiğini düşünür. Yaşadıklarını anlamlandırma, kaybettiği kontrolü yeniden kazanma ve teselli

* Alkarısının musallat olduğu kişi için albastı ifadesi kullanılır. Alkarısı, Halk arasında lohusa hummasına sebep olduğu sanılan hayali yaratıktır. "ALKARISI - TDV İslâm Ansiklopedisi" (Erişim 09 Aralık 2019).

¹¹ Şerife Seher Çalışkan - Erol Çanlı, "Manisa-Selendi İlçesinde Sağaltma Ocakları", *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 12/25 (11 Mart 2019), 61.

¹² Özdemir, "Derin Kökler - Aydaş Çocuk".

¹³ Pertev Naili Boratav, *100 Soruda Türk Folkloru* (Bilgesu Yayıncılık, 2013), 119.

¹⁴ Mustafa Arslan, "Çorum ve Çevresindeki Manevi Halk İnançlarının Din Sosyolojisi Açısından Analizi", (2008), 1173.

¹⁵ Cemal Kurnaz, *Bir Köy Vardı* (Ankara: Kurgan Edebiyat, 2018), 204.

¹⁶ Temriye: Egzama Aysel Güneş - Tuncer Baybağ, "Pediatrik Terimler ve Halk Dilindeki Karşılıkları- I", *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi* 10/3 (2006), 136-138.

** Düşşak: Yeni yürümeye başlayan çocuğun yürümesini temin ve hastalık sebebi ile yürüyemeyen çocuğu yürütmek için yapılan merasimdir. (Ali Kemal Kaygısız, 1937, s. 5)

¹⁷ Yusuf Ziya Yörükân - Turhan Yörükân, *Müslümanlıktan Evvel Türk dinleri Şamanizm* (İstanbul: Ötügen Neşriyat), 95.

bulma arayışına girer. İşte insanın problem çözme gücünün azaldığı, yaptığı değerlendirmelerin sıklıkla olumsuz duygular içerdiği böyle durumlarda başa çıkma süreci ortaya çıkar.¹⁸

Başta çıkma, bireyin kendisi için stres oluşturan olay ya da durumlara uyum sağlayabilmesi için ortaya koyduğu bilişsel, duygusal ve davranışsal çabalar olarak tanımlanır.¹⁹

İnsanlar başta çıkma sürecinde bir yönelim sistemi geliştirir. Bu sistem dünyayı değerlendirme ve sorunlarla mücadelede genel bir bakış açısıdır. Ayrıca alışkanlıkları, değerleri, ilişki biçimlerini, inançları ve kişiliği kapsar. Bu yönelim sistemi, insanları bazı olaylar karşısında diğerlerinden farklı davranmaya yönlendirir.²⁰ Çocuğunun aydaş olduğuna inanan aile bireyleri de bu durum karşısında çeşitli davranışlar geliştirmiş çözüm yolları aramışlardır.

Çocuğunun Aydaş olduğuna inanan yakınları bu durumdan rahatsız olurlar ve bir dengesizlik hali ortaya çıkar. İnsanlar bu dengesizlik halinden kurtulmak için çeşitli başta çıkma yöntemleri uygularlar. Aydaş olan çocuğun tedavisi için bazı yörelerde dini başta çıkma yöntemleri görülse de çoğunlukla seküler başta çıkma yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir.

İnanç ise, bir düşünceye gönülden bağlı bulunma; Tanrı'ya, bir dine inanma, iman, itikat; birine duyulan güven, inanma duygusu; inanılan şey, görüş ve öğreti olarak tanımlanmaktadır.²¹ İnançlar bireye sahiptir. Davranışları güdüler. İnsanlar bir şeye inandıklarını söylediklerinde, yapabilecekleri en iyi tahminlerden bahsediyorlardır.²² İnanç aslında evrensel bir kavramdır ancak insanlar tarafından daha çok dinsel olarak algılanır. Genel bir kavram olarak inanç, dindar veya dinsiz olan herkesle iç içe ve hayatının bir parçasıdır. Bir toplumun gelenekleri aynı zamanda onların inançlarıdır. Çünkü toplumlar geleneklerine güvenir, tâbi olur ve onları yaşatır.

Her inanç insanın manevi yönüyle ilgili bir durumu ifade eder. Maneviyat inancı ve dini kapsadığından gelenek ve göreneklere bağlılık insanın manevi yönüyle ilgili bir durumdur. Aslen Arapça olan maneviyat kelimesine Güncel Türkçe Sözlük'te iki anlam verilmiştir. Verilen ilk anlam, "maddi olmayan, manevi şeyler" şeklindedir.²³ Tanımdaki manevi kelimesinin anlamı ise "görülme, duyularla sezilebilen, soyut, ruhani, tinsel, maddi karşıtı" olarak verilmiştir.²⁴ Maneviyatın ikinci anlamı ise, "Yürek gücü, moral" dir.²⁵ Diğer Türkçe sözlüklerde maneviyat, "manevi şeyler, madde ile alakalı olmayan; düşünce

¹⁸ S. Folkman, J. Tedlie Moskowitz, *Coping: Pitfalls and Promise*, Annual Review of Psychology, 2004, 747 akt. Behlül Tokur, *Stres ve Din* (İstanbul: Çamlıca Yayınları), 76.

¹⁹ Susan Folkman, "Stress, Coping, and Hope.", *Psycho-oncology* 19/9 (2010), 901-909. akt. Ayşe Koçhan, "Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyi, stresle başta çıkma tarzları, hastalık yükü algıları ve bilgece farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi", (2019), 24.

²⁰ Tokur, *Stres ve Din*, 76.

²¹ "Güncel Türkçe Sözlük".

²² Robert Dilts, *Dil İllüzyonları Kelimelerin Büyüsüyle Mutluluğa Ulaşmak*, çev. A. Volkan Çubukçu (Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2019), 120.

²³ "Güncel Türkçe Sözlük".

²⁴ "Güncel Türkçe Sözlük".

²⁵ "Güncel Türkçe Sözlük".

ve zihinle ilgili olan şeyler"²⁶; "maddi olmayan, içsel olan, kişinin iç dünyasıyla ilgili olan şeyler"²⁷ anlamlarına gelmektedir. Maneviyat bir başka kaynakta da "madde ve cisimle alakası bulunmayan, ruh ve mana ile ilgili olan hususlar, manevi şeyler-çeşitli güçlükler tehlikeler karşısında inanç ve ahlaki değerlere bağlılıktan doğan dayanma gücü, ruh kuvveti, moral"²⁸ şeklinde tanımlanmıştır.

Manevi yat dini ve inancı kapsayan bir yapıya sahiptir. Dini olan her şey manevi yatın içine girer ancak manevi olan her şey dinin içine girmeyebilir. Maneviyat, din dışı ruhsal değerler de içeren bir kavram özelliği taşımaktadır.²⁹

Halk arasında yaygın olan Aydaş ritüeli gibi inançlar, kutsalla ilgili değildir ancak manevi yatla ilgili bir durumdur. Bu tür inançların dini bir dayanağının bulunmaması onları insanlar için değerli olmaktan çıkarmaz. Çünkü geleneklerin insan hayatında önemli bir yeri vardır. Eski medeniyetlerin etkilerinin halen görülüyor olması bu durumun bir göstergesidir. Aydaş ve benzeri inançlar da manevi yat kapsamındadır ve halen Türk toplumu içerisinde varlığını sürdürmektedir.

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Yöntemi

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan yarı yapılandırılmış mülakat tekniği kullanılmış, Aydaş inancı ve Aydaş aşı pişirme ritüeli ile ilgili beş kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Günümüzde bu geleneği yaşatanların sayısı az olduğu için görüşme yapılan kişi sayısı da az olmuştur. Görüşme yapılan kişilerden biri bizzat Aydaş aşı pişirme ritüelini gerçekleştiren kişidir. Katılımcılardan birkaçı daha önceleri bu ritüeli gerçekleştiren kişilerden birinin torunlarıdır diğerleri ise günümüzde bu ritüeli gerçekleştiren ailenin üyeleridir ve bu kişiler birçok kez aydaş aşı pişirme ritüeline katıldıklarını ifade etmişlerdir. Bu tekniğin seçilme nedeni, ritüel hakkında ayrıntılı bilgiler elde etmektir.

Araştırmamızda, araştırma amacına uygun olduğu düşünülen örneklem grubunun araştırmacı tarafından seçilmesini ifade eden maksatlı örnekleme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik kullanılarak, Aydaş geleneğini devam ettiren kişilere ve bu gelenekle bağları bulunan kişilere ulaşılmış ve görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmanın örneklemini teşkil eden Yukarı Karahacılı Köyünün güncel nüfusu 489 kişidir. Köy ilçe merkezine yirmi üç, il merkezine seksen kilometre mesafededir. Köyün temel geçim kaynakları tarım ve hayvancılıktır. Köyün kuruluş tarihi bilinmemekle beraber, köy halkının tamamı Türkmenlerden oluşmaktadır. Köy, 19. ve 20. yüzyılda Yörük Türkmen göçü almıştır.

²⁶ Harun Reşit Topsakal - İbrahim Çelik (MEB Yayınları, 1996), "Örnekleriyle Türkçe Sözlük", 1898.

²⁷ Ali Püsküllüoğlu (Ankara: Arkadaş Kitabevi, 2004) (413 PÜS 2004), "Arkadaş Türkçe Sözlük", 657.

²⁸ İlhan Ayverdi (ed.), *Misalli Büyük Türkçe Sözlük* (Kubbealtı Neşriyat, 2016), İkinci cilt/1931.

²⁹ Faruk Karaca, *Din Psikolojisi* (Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 2017), 33.

Aydaş inancı sonraki yerleşen Yörük Türkmenler arasında yaygın olmakla beraber daha önce yerleşen Türkmenler de sonraki yerleşenlerden bu inancı öğrenmişler ve kabul etmişlerdir. Yukarı Karahacılı Köyü civarındaki köylerde de bu inancı bilenler ve aydaş olan çocuklarını aydaş aşı pişirmeye getirenler olmuştur.

3.2. Veri Toplama Aracı ve Görüşme Kayıtları

Toplam beş katılımcı ile üç boyut çerçevesinde görüşme yapılmıştır. Bu çerçevelerin hazırlanmasında din psikolojisi ve din sosyolojisi literatüründen yararlanılmıştır. Yüz yüze görüşmeler sırasında sorular katılımcılara açık uçlu olarak yöneltilmiştir. Gerekli görüldüğü yerlerde "Biraz daha açar mısınız?" gibi sorularla desteklenmiştir.

Araştırma problemi ve amacına uygun olarak katılımcılara yöneltilen açık uçlu sorular gelenek, inanç ve dini inanç olmak üzere üç boyut çerçevesinde sorulmuş ve yanıtlar bu üç başlık altında değerlendirilmiştir.

3.3. Görüşme Kayıtları ve Verilerin Çözümü

Araştırma kapsamında, Aydaş inancı ile ilgili ritüeli gerçekleştiren ve birçok kez katılan kişilerle ortalama 20-30 dakika görüşme yapılmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Ses kayıtları daha sonra deşifre edilerek yazılı metin haline getirilmiştir.

3.4. Araştırmanın Bulguları

3.4.1. Aydaş Aşı Pişirme Ritüelinin Gelenek Boyutu

Yukarı Karahacılı Köyü'nde cılız kalmış, kırkı karışan ve ortalama bir çocuğun yürüme dönemine gelmiş ancak ayakları üzerine basmayan çocuklara aydaş denilir. Bu durumlar hastalık olarak görülür ve tedavisi için aydaş aşı pişirme ritüeli yapılır.

"Aydaş aşı pişirme, yaşı gelmiş ama ayakları üzerine basmayan çocuklar için yapılır." (2 no'lu katılımcı)

"Aydaşı aşı pişirmeyi basmayan, cılız çocuklara yaparlardı." (3 no'lu katılımcı)

Aydaş aşı pişirme ritüeli, yürüme zamanı gelmiş ancak ayağa kalkamayan yani yürüyemeyen çocuğa yapıldığında çocuğun bir iki hafta sonrasında yürümesi beklenir. Aydaş aşı pişirme kırkı karışan çocuklar için de yapılırken günümüzde artık kırk karışması köyde pek bilinmemektedir. Kırk karışması da bir kadının çocuğu doğduktan sonra kırk gün geçmeden o evde başka bir çocuk doğarsa çocukların kırkının karıştığına inanılmasıdır. Bu durumda önce doğan çocuğun hasta olacağına ve zayıf kalacağına inanılır.

"Aydaş aşı pişirmeyi eskiden kırkı karışan çocuklara da yaparlardı. Ancak artık kırkı karışma pek bilinmeyen bir şey." (1 no'lu katılımcı)

Günümüzde Yukarı Karahacılı Köyü'nde aydaş aşı pişiren bir kişi vardır. O kişi de bu ritüeli kayınvalidesinden öğrendiğini belirtmiştir. Kendinden öncesinde evlerinin ocak*

* Halk hekimliğinde bir önceki kuşaktan el verme suretiyle aktarılan bilgileri kullanarak belirli bir şikâyeti veya hastalığı iyileştirdiğine inanılan aile. ("Güncel Türkçe Sözlük", t.y.)

olup olmadığına dair bir bilgisi yoktur. Ancak köy içerisinde ve çevre köylerden söz konusu kişinin evine aydaş ve başka ritüeller için gelenlerin olduğu bilinmektedir. Bu durum da o evin birkaç nesil önce ocak olabileceği ihtimalini ortaya koymaktadır.

Bu gelenek bir ailede sürmektedir ve sürdüren aile içerisinde el verme gibi bir durum yoktur. El verme, ritüelleri gerçekleştiren kişinin, o ritüelleri yapması için bir kişiye icazet vermesidir. Görüşme yaptığımız kişiler, bu ritüeli yapabilmek için el vermenin olmadığını; ancak bu ritüelleri yapabilmek için gelenek olarak baba neslinden geldiğini belirtmişlerdir. Aileye dışarıdan gelen gelinler bu ritüellere katılabilirler ancak ritüeli yapamazlar. Söz konusu ritüeli gerçekleştirme izni ailenin kız çocuklarından ilerler. Ritüeli gerçekleştiren katılımcı, ritüelin birçok aşamasını bizzat kendisi yapmaktadır ancak o, geleneğin devam ettiği ailenin gelini olduğu için ritüel sonunda çocuğu kazan içerisinde onun kız torunlarından bir tanesi kaldırmaktadır.

Aydaş aşı pişirme ritüeli için yedi kişi gereklidir. Bunlardan en az bir tanesi erkek olmalıdır. Üç taş çatılır, üzerine bir kazan yerleştirilir. Etraftaki çocuklardan kazanın altına yerleştirmeleri için küçük odun parçaları getirmeleri istenir. Ancak bu odunlar tutuşturulmaz, herhangi bir ateş yakılmaz. Aydaş olan çocuk kazanın içerisine oturtulur. Sonra ritüeli yapan kişi çocuğun etrafında bir oklava döndürür o esnada etraftaki çocuklar:

- “Ebe ne pişiriyorsun?” diye birkaç defa sorarlar. Ebe her seferinde
- “Aydaş pişiriyorum” şeklinde yanıt verir.
- “Pişirebiliyor musun?” diye tekrar tekrar sorulur ve Ebe,
- “Pişirebiliyorum” der.

Ebe yani ritüeli yapan kişi, diğer avcuna biraz tuz alır ve bir taraftan onu döker. Aydaş ritüeli bittikten sonra da tuzu çocuğun sahibine verir ve “Bunu bir suyun içine at” der.

4 no’lu katılımcı aydaş aşı pişirme ritüeli için Perşembe gününün diğer günlere göre daha sık tercih edildiğini belirtmiştir.

Katılımcıların çoğunun aynı aileye mensup olması Aydaş aşı pişirme gibi ritüellerin özellikle aile içerisinde öğrenilip aktarıldığını göstermektedir. Buradan geleneklerin nesilden nesile aktarılmasında ailenin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu tür ailelerin evlerine genel olarak ocak ismi verilse de araştırmamızın katılımcıları evlerinin ocak olarak isimlendirilmediğini belirtmişlerdir.

3.4.2. Aydaş Aşı Pişirme Ritüelinin İnanç Boyutu

Aydaş aşı pişirmenin çocuklara fayda verdiğine inanılmaktadır. Eskiden daha yaygın olan bu ritüel günümüzde fazla rağbet görmemektedir. Ancak köydeki yaşlı insanlar arasında -özellikle Yörük olanlar- bu ritüeli bilenler vardır ve yakınlarında bir çocuğun aydaş olduğuna inandıklarında o çocuğu aydaş aşı pişirmeye götürmektedirler. Yapılan ritüel sonucunda da çocuğun yürüdüğüne inanmaktadırlar.

“Aydaş olmuş çocuk getirilir de aydaş aşısı pişirilirse çok sürmez ayaklarının üzerine basmaya başlar. Bu eskiden beri yapılır, çocuklara iyi geldiği bilinir.” (1 no’lu katılımcı).

“Torunum ayakları üzerine basmıyordu, aydaş aşısı pişirdik bir hafta geçmeden basmaya başladı. Demek ki iyi geldi.” (2 no’lu katılımcı).

İnanç insani bir olgudur. Sadece kurumlaşmış, geleneksel dinlere ait bir olgu değildir. İster dini ister seküler olsun inancın iyileştirici ve rehabilite edici etkisi vardır. Aydaş inancında da bu durum görülmektedir. Yapılan ritüelin aydaş olmuş çocuklara iyi geldiğine olan inanç ve bu inancın halen bir tedavi yöntemi olarak kullanılması, bu inancın iyileştirici etkisini göstermektedir. Çocuğu ayakları üzerine basmayan aile için de çocuğun iyileşeceği umudu ve inancı onlarda rehabilite edici etkisini ortaya koyar.

3.4.2. Aydaş Aşısı Pişirme Ritüelinin Dini İnanç Boyutu

Aydaş aşısı pişirme ritüelinin Şamanizm’den kalma bir gelenek olduğuna dair işaretler olmasına rağmen günümüzde dini olarak herhangi bir dayanağı görülmemiştir. Aydaş aşısı pişirilirken herhangi bir dua veya ayet okunmamaktadır. Bu ritüelin günümüzde İslam’la veya başka bir dinle bağlantısı yoktur. Tamamen gelenek olarak yapılan bir seküler başa çıkma yöntemidir.

“Aydaş aşısı pişirilirken hiç dua edilmezdi. Biz ebeden hiç görmedik duayı, şimdi de dua yoktur.” (3 no’lu katılımcı).

“Aydaş aşısı pişirilirken ne dua edilir ne de ayet okunur. Dinle ilgili bir şey söylenmez.” (2 no’lu katılımcı)

Ritüeli gerçekleştiren kişiler dahi Aydaş inancının Şamanizm’le, İslam’la veya herhangi bir dinle ilgisinin olmadığını belirtmişlerdir.

Halkın, dinle ilgisi olsun veya olmasın, sahip olduğu inançların gelenek haline gelmiş olması, onlar için bu inancı sonraki nesillere aktarılmaya değer hale getirmektedir. Aydaş inancında da bu durum görülmüştür. Dünyaya bakışta “dini olan – dini olmayan” şeklinde ikiye ayrılan bir dünyada inanç, dini değerleri içinde barındırabilecek düzeyde daha geniş bir bilinçlilik durumunu temsil etmektedir.³⁰ Toplum içerisinde bazı gelenekler dini olmamasına rağmen inanç kategorisine girmektedir. Seküler bir başa çıkma yöntemi olarak kullanılan Aydaş inancının dini bir dayanağı yoktur ancak Aydaş olduğuna inanılan çocuğu iyileştirdiğine olan inanç bu geleneğin varlığını sürdürmesine olanak sağlamıştır.

Sonuç

Toplumların kendilerine özgü değerleri vardır. Her toplum değer verdiği şeyleri sonraki nesillere aktarmak ister. Bu aktarımların sonucunda bir birikim ortaya çıkar ve olağandışı sosyal bir değişim yaşanmadığı sürece kültürel yapı sürekli gelişmeye devam eder.

Günlük hayatta kültürel birikimleri gelenek, örf ve âdet olarak görürüz. Türk kültürünün güçlü bir yapıya sahip olması eski çağlardan bu yana aktarımın devam

³⁰ Üzeyir Ok, “Bir Aktivite Sistemi Olarak ‘İnanç’: İnanç Gelişimine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (01 Şubat 2005), 120.

etmesine neden olmuştur. Aydaş inancı gibi eski Türk kültüründen kalma gelenekler günümüzde modern şehirlerde unutulmaya yüz tutsa da köylerde halen sürdürülmektedir.

Aydaş inancı Sünni ya da Alevi fark etmeksizin Türkler arasında varlığını devam ettirmiştir. Hem Alevilerde hem de Sünnilerde bu ve benzeri ritüellerin olması her iki yapının temelde aynı kaynaktan beslendiğini de göstermektedir.

Sünni bir köy olan Yukarı Karahacılı Köyü'nde, Aydaş geleneği eskisi kadar yaygın olmamakla birlikte etkisi halen devam etmektedir. Belli bir rahatsızlık için yapılan Aydaş aşısı pişirme ritüelinin, hastalıklı çocuklara iyi geldiği inancı da devam etmektedir. İnsanlar, bu ritüelin dinle herhangi bir bağının olmadığı farkındadırlar ve bunu seküler bir başa çıkma yöntemi olarak kullanmaktadırlar.

Kaynakça

- “ALKARISI - TDV İslâm Ansiklopedisi”. Erişim 09 Aralık 2019.
https://islamansiklopedisi.org.tr/alkarisi
- Arslan, Mustafa. “Çorum ve Çevresindeki Manevi Halk İnançlarının Din Sosyolojisi Açısından Analizi”, *Uluslararası Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Çorum Sempozyumu*, 2008, cilt: II, s. 1163-1186.
- Aşkaroğlu, Vedit. “Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 35/35 (02 Ekim 2017), 78-83.
https://doi.org/10.17498/kdeniz.341181
- Atkinson, Richard C. vd. *Atkinson-Hilgard Psikolojiye Giriş 14.Edition.* çev. Yavuz Alogan. Ankara: Arkadaş Yayınları, 6. Baskı., 2019.
- Ayverdi, İlhan (ed.). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. 3 Cilt. Kubbealtı Neşriyat, 4. Baskı., 2016.
- Baltacıoğlu, İsmail Hakkı. *Kültürce Kalkınmanın Sosyal Şartları*. Ankara: MEB Yayınları, 1967.
- Boratav, Pertev Naili. *100 Soruda Türk Folkloru*. Bilgesu Yayıncılık, 1. Baskı., 2013.
- Çalışkan, Şerife Seher - Çanlı, Erol. “Manisa-Selendi İlçesinde Sağaltma Ocakları”. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi* 12/25 (11 Mart 2019), 50-70.
https://doi.org/10.12981/mahder.497544
- Dilts, Robert. *Dil İllüzyonları Kelimelerin Büyüsüyle Mutluluğa Ulaşmak*. çev. A. Volkan Çubukçu. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 9. Baskı., 2019.
- Folkman, Susan. “Stress, Coping, and Hope.” *Psycho-oncology* 19/9 (2010), 901-908.
https://doi.org/10.1002/pon.1836
- Güneş, Aysel - Baybağ, Tuncer. “Pediatrik Terimler ve Halk Dilindeki Karşılıkları- I”. *Türkiye Aile Hekimliği Dergisi* 10/3 (2006), 136-138.
- Karaca, Faruk. *Din Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık, 3. Baskı., 2017.

- Koçhan, Ayşe. "Engelli çocuğa sahip ebeveynlerin stres düzeyi, stresle başa çıkma tarzları, hastalık yükü algıları ve bilgece farkındalık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi". <http://acikerisim.baskent.edu.tr/handle/11727/3018>
- Kurnaz, Cemal. *Bir Köy Vardı*. Ankara: Kurgan Edebiyat, 1. Baskı., 2018.
- Ok, Üzeyir. "Bir Aktivite Sistemi Olarak 'İnanç': İnanç Gelişimine Sosyo-Kültürel Bir Yaklaşım". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/1 (01 Şubat 2005), 111-134.
- Özdemir, Alper Tunga. "Derin Kökler - Aydaş Çocuk". Yayın Tarihi 2006. <https://www.youtube.com/watch?v=7guVFejqMTc>
- Petekçi, Ahmet. "Bozkır'da Çocuk Hastalıkları Tedavisi". *Türk Folklor Araştırmaları Dergisi* 7/155 (1962), 2743.
- Püsküllüoğlu, Ali. Ankara: Arkadaş Kitabevi, 2004. 413 PÜS 2004.
- Şallı, Ayşe. "Modernlik, Gelenek ve Din İlişkisi: Bir Modernleşme Kuramı Eleştirisi". *Kırıkkale İslami İlimler Fakültesi Dergisi* 2/4 (14 Aralık 2017), 55-82.
- Tan, Mine. *Toplum Bilimine Giriş*. Ankara: A.Ü. Eğitim Fakültesi Yayınları, 1. Baskı., 1981.
- Tokur, Behlül. *Stres ve Din*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 1. Baskı.
- Topsakal, Harun Reşit - Çelik, İbrahim. MEB Yayınları, 1. Baskı., 1996.
- Türk Dil Kurumu. "Güncel Türkçe Sözlük". Sözlük. Erişim 27 Kasım 2019. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türk Dil Kurumu. "Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü". 1963. Erişim 27 Kasım 2019. <https://sozluk.gov.tr/>
- Yanardağ, Alaaddin. "Örf ve Adetler Sosyolojisi". *İğdır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9 (2017), 39-63.
- Yörükân, Yusuf Ziya - Yörükân, Turhan. *Müslümanlıktan Evvel Türk dinleri Şamanizm*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 5. Baskı.